

TA'LIM JARAYONIDA DIFFERENSIAL YONDASHUV ASOSIDA TALABALAR IJTIMOIIY FAOLLIGINI RIVOJLANTIRISH TAMOYILLARI

Teshabayeva Zamira Sobirovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

“Maktabgacha va boshlang‘ich ta‘lim nazariyasi va metodikasi”

kafedrası tadqiqotchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ta‘lim jarayonida differensial yondashuv asosida talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagogik oliy ta‘lim muassasalarida differensial ta‘limning dolzarbligi, uning tamoyillari, o‘quv jarayoniga integratsiyasi hamda ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishdagi o‘rni yoritiladi. Muallif tomonidan differensial yondashuvga asoslangan asosiy didaktik tamoyillar tizimlashtirilib, ularni amaliyotga joriy etish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: differensial yondashuv, ijtimoiy faollik, pedagogik jarayon, individual yondashuv, ta‘lim sifati, kompetensiya, tamoyil, hamkorlik.

Kirish

Zamonaviy globallashuv sharoitida ta‘lim tizimi oldiga qo‘yilayotgan talablar tubdan o‘zgarib bormoqda. Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti bevosita inson kapitalining sifati bilan belgilanadi. Shu bois ta‘lim tizimi nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsni har tomonlama rivojlantiruvchi, uni ijtimoiy faol va raqobatbardosh subyekt sifatida shakllantiruvchi muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Ayniqsa, pedagogik oliy ta‘lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarining ijtimoiy faolligini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki ijtimoiy faol pedagog jamiyatdagi o‘zgarishlarga moslasha oladi, tashabbus ko‘rsatadi, innovatsion faoliyat yuritadi hamda o‘quvchilarni ham faol fuqarolik pozitsiyasiga yo‘naltira oladi.

Mazkur jarayonda differensial yondashuv muhim metodologik asos sifatida xizmat qiladi. U talabalarning individual xususiyatlari, qobiliyatlari va ehtiyojlarini inobatga olgan holda ta'limni tashkil etishga imkon beradi.

Differensial yondashuv — bu ta'lim jarayonini talabalarning individual farqlari asosida tashkil etishga qaratilgan pedagogik tizimdir. Ushbu yondashuv ta'lim mazmuni, metodlari, shakllari va baholash mexanizmlarini individuallashtirish orqali har bir talabaning maksimal rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, differensial ta'lim g'oyalari ko'plab olimlar tomonidan turlicha talqin etilgan. Jumladan, differensiasiya tushunchasi shaxsning individual xususiyatlarini inobatga olish orqali ta'lim samaradorligini oshirishga qaratilgan jarayon sifatida izohlanadi. Bu yondashuv talabalarning bilim darajasi, qiziqishlari va o'zlashtirish tezligiga mos ravishda o'quv jarayonini tashkil etishni nazarda tutadi.

Zamonaviy ta'lim tizimida differensial yondashuv quyidagi muhim yo'nalishlarda namoyon bo'ladi:

- o'quv materialini turli darajalarda taqdim etish;
- mustaqil ta'lim faoliyatini rivojlantirish;
- individual o'quv yo'nalishlarini shakllantirish;
- talabalarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish.

Differensial yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish uchun qulay sharoit yaratadi. Chunki bu yondashuv talabaning shaxs sifatida namoyon bo'lishiga, o'z fikrini erkin ifodalashiga, jamoadagi o'rnini topishiga yordam beradi.

Differensial yondashuv asosidagi asosiy tamoyillar

Tadqiqotlar asosida differensial yondashuvga asoslangan quyidagi tamoyillar ajratib ko'rsatildi:

1. Antroposentrizm tamoyili

Mazkur tamoyilga ko'ra, ta'lim jarayonining markazida talaba shaxsi turadi. Uning ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish darajasi asosiy mezon sifatida qaraladi.

2. Faollik tamoyili

Talabalar bilimni tayyor holda emas, balki faol izlanish orqali egallaydilar. Bu esa ularning mustaqil fikrlash va ijtimoiy faolligini oshiradi.

3. Moslashuvchanlik tamoyili

Ta'lim jarayoni talabalarning individual o'zlashtirish xususiyatlariga mos ravishda tashkil etiladi. Bu esa samaradorlikni oshiradi.

4. Bosqichlilik (harakatlanuvchi) tamoyili

Talabalar bilimlarni bosqichma-bosqich egallab boradilar, bu esa ularning doimiy rivojlanishini ta'minlaydi.

5. Xilma-xillik tamoyili

Turli o'qitish usullari (vizual, auditor, kinestetik) qo'llanilishi orqali har bir talabani o'ziga mos o'rganish uslubi ta'minlanadi.

6. Tanlov erkinligi tamoyili

Talabalarga o'quv jarayonida mustaqil qaror qabul qilish imkoniyati beriladi. Bu esa ularning mas'uliyat hissini kuchaytiradi.

7. Psixologik qulaylik tamoyili

Ta'lim jarayonida ijobiy muhit yaratish, stress omillarini kamaytirish muhim hisoblanadi.

8. Hamkorlik tamoyili

Guruhli ishlash, o'zaro o'rganish va jamoaviy faoliyat ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi.

9. Adolat va tenglik tamoyili

Har bir talaba o'z imkoniyatlari doirasida muvaffaqiyatga erishishi uchun sharoit yaratiladi.

Talabalarning ijtimoiy faolligi ularning:

- tashabbuskorligi,
- mustaqilligi,
- kommunikativ ko'nikmalari,
- jamoada ishlash qobiliyati orqali namoyon bo'ladi.

Differensial yondashuv talabada ushbu sifatlarni rivojlantiradi:

- har bir talabaga faol subyekt sifatida qaraydi;
- uning individual rivojlanish trayektoriyasini yaratadi;
- ijtimoiy tajribani shakllantirishga imkon beradi.

Natijada, talaba nafaqat bilim oluvchi, balki faol ishtirokchi, tashabbuskor shaxs sifatida shakllanadi.

Amaliy tavsiyalar

Differensial yondashuvni samarali joriy etish uchun quyidagilar tavsiya etiladi:

- o‘quv dasturlarini darajalarga ajratish;
- individual topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;
- interfaol metodlardan keng foydalanish;
- baholashning differensial tizimini joriy etish;
- raqamli ta’lim texnologiyalaridan foydalanish.

Xulosa qilib aytganda, differensial yondashuv asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuv ta’limning individuallashtirishini ta’minlab, har bir talabaning shaxsiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqaradi.

Shuningdek, differensial yondashuv:

- ta’lim sifatini oshiradi,
- ijtimoiy faol shaxsni shakllantiradi,
- zamonaviy kompetensiyalarni rivojlantiradi.

Demak, ta’lim jarayonini differensial yondashuv asosida tashkil etish bugungi kunning dolzarb pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. UNESCOning 1998-yil 9-oktabr "XXI asr uchun Oliy ta'lim: Dunyoqarash va harakat" deklaratsiyasi
2. Еркибаева Г.Г. Место и роль дифференцированного обучения в обеспечении специализации учебного процесса для различных групп обучаемых //

- Международный журнал экспериментального образования». № 1, 2015. Москва. С. 8-12.
3. Фирсов В.В. Дифференциация обучения на основе обязательных результатов обучения. М., 1994
4. Закатова И.Н. Культурно воспитывающая технология дифференцированного обучения по интересам детей. М.: Педагогика, 1990.
5. Караев Ж. Активизация познавательной деятельности учащихся в условиях применения компьютерной технологии обучения. Автореф. дисс. ...д.п.н. Алматы, 1994. 48 с.
6. Унт Инге. Индивидуализация и дифференциация обучения. М.: Педагогика, 1990. 68.
7. Якиманская И.С. Технология личностно ориентированного обучения в современной школе. М.: Сентябрь, 2000.
8. Z.S.Teshabayeva “Differensial yondoshishga asoslangan ta’lim o’quv jarayoni samaradorligini oshirish omili sifatida” Ta’limda istiqbolli izlanishlar - xalqaro ilmiy-metodik jurnal № 2/2025 378 b.
9. Tarmiza Hurvaliyeva, Zamira Teshabayeva, Lola Narimbayeva, and Dilnoza Mutalova “Global environmental protection: strategies for tackling key challenges” E3S Web of Conferences 587, 02009 (2024)
10. Teshabayeva. Z. DIFFERENTIAL EDUCATION AS A FACTOR IN IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF THE EDUCATIONAL PROCESS. ANKARA INTERNATIONAL CONGRESS ON SCIENTIFIC RESEARCH-XI January 10-12, 2025 / Ankara, Türkiye (THE PROCEEDINGS BOOK) [https:// www.ankarakongresi.org](https://www.ankarakongresi.org) 1482-1484.